

ПОДІЛЬСЬКЕ СЕЛО СУТКІВЦІ

Сьогодні Україна переживає складний, переломний момент у своїй історії. Жорстока економічна криза, економічні проблеми, соціальні проблеми, матеріальні нестатки, зневіра в колишніх ідеалах, негативним чином відбивається на суспільній свідомості, духовному житті нашого народу. Навіть на цьому нелегкому історичному перехресті, ми звертаємось до краєзнавства. Ми вбачаємо у його розвитку світлий шлях до відродження духовності, культури, багатовікових традицій української землі.

Село Сутківці, Хмельницького району, Хмельницької області розташоване на схід за 15 км. від залізничної станції Ярмолинці, за 7км. від райцентру і за 6 км. від автотраси Чернівці - Хмельницький. В с. Сутківці краєвиди ландшафту дуже вражаючі. Село розкинулося на берегах мальовничої річки Ушиця, що є лівою притокою однієї з найбільших водних артерій України - річки Дністер. Воно оточене глибокими ярами, на схилах яких можна зустріти безліч лікарських кущів барбарису, шипшини, глоду, терну, калини, а також лікарських рослин: суніці, чебрецю, м'яти, бузини, подорожнику.

За переказами, назва села Сутківці походить від місцевого діалекту «сутки», що означає вузьку стежину, прохід, коридор між горбами, горами. Саме ж село виникло у вузькій улоговині серед вапнякових скель, що дало змогу населенню, ще з давніх часів перетворити його на неприступну фортецю на Південно-Західному Поділлі.

Назва села не змінювалась з часу його заснування.

Сутківці мають давню історію. Вперше воно згадується в історичних документах початку XV ст.

Село розташоване на битому шляху, що колись з'єднував центральні райони Поділля з південно-східними і часто використовувався турками і татарами для здійснення розбійницьких нападів на ці землі.

Сутківці відомі своїми оборонними спорудами. На двох горбах, які стоять у центрі села, височать дві оборонні споруди. Одна фортеця в руїнах. Друга - сірокам'яна з гостроконечними, конусоподібними баштами, амбразурами, бійницями. Ця фортеця збереглась до наших днів.

Покровська церква-фортеця - видатний пам'ятник української архітектури.

Сутковецька Покровська церква останнім часом стала все частіше згадуватись у засобах масової інформації. Навіть на трасі Хмельницький-Ярмолинці з'явилися щити з повідомленням про історичну пам'ятку. В 2007 році в церкві розпочалися ремонтні роботи.

На протилежному боці яру, на горбі, знаходяться руїни Сутковецького замку XVст.

Є багато легенд про Сутковецьку твердиню. Говорять, що на замчищі нагорі біля башт у великі релігійні свята можна побачити людей, одягнених у біле: в білих опанчах та кожухах. Особливо

часто їх начебто бачать на Великдень. Тоді навіть можна почути під землею дзвони, якщо прикласти вухо до землі. Говорять також, що ці видіння дано побачити лише щасливій та чистій душою людині.

Разом з церквою-фортецею Сутковецький замок являє собою цінний пам'ятник української оборонної архітектури.

В минулому землі села Сутковець належали пані Залецькій, орендатором яких був пан Шільман. На річці Ушиці знаходилось 5 водяних млинів, які так само належали панові. Усе населення працювало на пана і нещадно експлуатовалося. В 1905 році відбулися заворушення селян, які вимагали підвищення розмірів заробітної плати та покращення матеріальних умов.

У 1892 році у Сутківцях було збудовано церковно-парафіяльну школу, в якій навчалось періодично 10, 12 або 15 учнів. З 1907р. в селі був один вчитель, а до цього часу дітей навчав церковний дяк. Медичних установ не було в селі ніяких.

У 1915 році у селі відбулось заворушення проти дій пана Ослінського, який знущався з селян, катував їх. Пан забив на смерть жительку села Чернолізу Олюньку Федорівну. Тому селяни вдерлися до маєтку та побили пана до крові. Як наслідок, поліцією було заарештовано 25 осіб, а саме слідство велось до 1917р.

1927 року в селі було створено лікнеп. Вже в 1936-1937рр. неписьменність практично вдалось ліквідувати. У цьому, певною мірою, була заслуга вчительки Холозінської. У 1927-1928рр. був здійснений перехід до обов'язкового початкового навчання, а в 1930-1934рр. почало функціонувати нове приміщення школи. Згодом, у 1934р., початкову школу було перетворено у неповно середню. Загалом у селі працювало дві школи - початкова і семирічка. У 1940 році тут навчалось майже 300 учнів, працювало 16 вчителів.

У 1930-1932рр. в селі було відкрито хату - читальню. Розпочав діяльність клуб, під який було переобладнано панський будинок. При клубі діяла бібліотека, книжковий фонд, якої становив майже дві тисячі примірників. Діяли співочий і драматичний гуртки, керівниками яких був Католик Максим.

У 1934р. у Сутківцях відкрився медичний пункт, а також дитячі ясла на 25 ліжок.

В 1932 році було утворено перший колгосп. Спершу в колгосп вступило 7 бідняцьких господарств. Назвали його «Червоний хлібороб». В 32-33 р.р. село пережило жахливі часи голодомору. Сутківці поволі вмирали. Не спасало людей і те, що село знаходилось на шляху до Проскурова і Кам'янець-Подільського. Навпаки, через село в день і в ночі йшли голодні люди з надією на порятунок.

Наводимо декілька спогадів свідків голодомору жителів с. Сутківці.

*Осадчук Євдокія
Кіндратівна 1924 року
народження*

«В пам'яті до цих пір збереглися роки лихоліть - голод. Це не можливо забути. В сім'ї було п'ятеро дітей. Зерна зовсім не було. То ми старші діти ходили

до кагати шукали бараболі, а вони всі були гнилі. Це було таке наше харчування. Була дуже біда, але батьки виходили нас і не дали померти з голоду.»

Марія Миколаївна 1921 року народження

«На мою долю випало важке життя. Не обминув голод і нашу сім'ю. Важке було життя. В сім'ї було п'ять чоловік : тато, мама, два брати і я. Зерна в нас не було. Варили гнилі бараболі, печі з лободи, бурячиння. Постійно просили їсти. Велике спасибі сусіду, в якого була корова, деколи приносив молока. Ось так ми вижили.»

Кленсайло Варвара Іванівна 4 грудня

1921 року народження

«Мені було 12 років. В пам'яті збереглися події того часу. Це було страшно. Люди йшли коло воріт і падали. В сім'ї нас було п'ятеро -мама, дві сестри і два брати (тато помер, коли ми були маленькими). Завдяки тому, що в

нас була корова ми вижили. Пам'ятаю, як в хату зайшли кілька чоловіків їх називали «бригада»-почали нищпорити, в горщиків було трохи жита, забрали. їм не було що більше забирати. І їсти не було що: одне молоко розведене водою. Ми з сестрою вилізли на горище і почали в соломі шукати зерна, назмітали фасолі, яку варили півдня в печі в горщику. До Нового року ще був пуд зерна, яке сховали, а після Нового року ні зернинки. То мама брала хустки і килими, валовняні простині і в Зінькові міняла на шість стаканів круп. Це вистачало на тиждень. До весни ледве дожили - ноги пухли, але вже появилась кропива, трава і так вже їли зелену. На поле ходили збирали по посіяному полю гнилі бараболі - розтирали в макітрі з кропивою, робили маленькі плячочки, забілювали молоком. Яким чудом вижили - не знаю.»

5-6 липня 1941 року німецькі загарбники окупували населений пункт, перетворили його в руїни.

Фашистські сільськогосподарські «керівники» та інші прихвости в особі старост і поліцаїв, примушували селян щодня, від зорі до зорі, працювати в полі або відбувати транспортні та інші повинності. До Німеччини на каторжні роботи було забрано 428 осіб. Загалом на фронтах війни загинуло 230 односельців.

27 березня 1944р. село було визволено від окупантів. Після закінчення війни населення нашого села приступило до мирної праці.

Село Сутківці - господарський центр колгоспу ім. Жданова, який об'єднує три населені пункти - с. Лисівка, с. Сітківці, с. Ярмолинці. Лисівський колгосп ім. Сталіна було приєднано до Сутковецького колгоспу ім. Жданова 1 січня 1950р., а Ярмолинецький колгосп «Іскра» - 27 грудня 1961р. З цього часу головним напрямком діяльності господарства стала відгодівля свиней. За повоєнні роки, до 1963р., в колгоспі було збудовано 12 свинарників, 6 корівників, 3 конюшні, 3 млини, 4 водокачки, 5 водонапірних башт. Першу Сутковецьку гідроелектростанцію потужністю 28 кВт було збудовано в 1954 році.

До 1950 року село мало непривабливу картину: будівлі були з глини, криті соломою. Розпочинається інтенсивне будівництво жилих будинків і перебудова старих. Будинки будують з каменю, криють черепицею.

Процент забудови становить 32%. Разом з житловим будівництвом відбувається впорядкування вулиць. Посаджено 12га лісових смуг та 87га садів. На території села діяли дві школи - 56 учнів. Тут працювало 24 вчителі, з них 9 з вищою освітою. В 1960році побудований ще один корпус восьмирічної школи і школа перейшла на одноступінне навчання. При школі працювала заочна середня школа.

Село майже все радіофіковане - 672 точки. На території села працював медичний пункт та родильний будинок на 5 місць.

З 1993 року розпочато впорядкування вулиць на дільниці П'ятирічка. По вулиці Шевченка проведено воду. Сутковецька середня школа почала називатися загальноосвітня школа I-III ступенів.

Сучасна школа

За досягнення вагомих результатів у розвитку сільського господарства 1984 року колгосп був нагороджений перехідним Червоним прапором.

У 1994 році майже все село газифіковане

У 1999 році закрито ферму дільниці «П'ятирічка». У 2000 році закрито комплекс участка «Гичинці». Також перейменовано колгосп імені Гагаріна на СТОВ «Берегиня». Директор Паращин М.П. На території села є

фермерські господарства: «Березина» - Слободян А.Д., «Вікторія Л» - Побережний Л.І., «П'ятирічка» - Слободян С.П., «Жолоби» - Королівський Д.І., «Орбіта» - Шматлай В.М. Всі вони відновлюють славу своїх попередників. У 2003 році проведено розпаювання землі.

В останні роки кількість населення різко зменшується. Смертність перевищує народжуваність. В Сутковецькій ЗОШ І-ІІІ ст.. нараховується 200 учнів. В цю кількість входять і діти навколишніх сіл: Боднарівки, Баранівки, Крутих Брід, Лисівки.

Історико-архітектурні пам'ятки села Сутківці

Замок було споруджено на більш давньому городищі. Розташування мало стратегічне значення, бо саме тут пролягав шлях по якому татари йшли на Південно-Західну Русь. Заснував Федор Сутківський. Будівництво замку розпочалося в другій

половині 15ст, причому було використано укріплюючу кам'яну оборонну стіну городища. Будівництво відбувалося до 1575р. Етапів було два, спочатку було зведено північну і західну башту, потім східну та південну. Замок був майже квадратним - 66 на 60м, оточений мурами, на кутах височили башти, посеред північно-західного муру знаходилася надбрамна

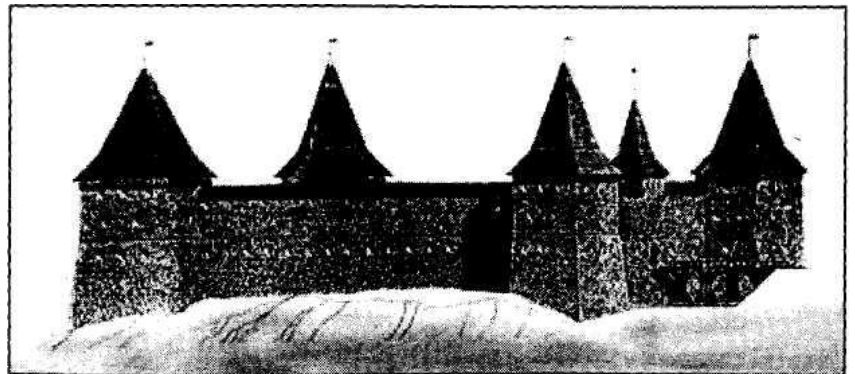
башта. Сіцинський припускає, що замок в 1643 р перебудував Олександр Балабан , який одружився з останньою представницею роду Сутківських, донькою Івана - Варварою.

На кожному розі замку були

башти, але на початок 20 ст. збереглося лише дві, північно-західна та південно східна. Башти були п'ятигранні, мали зовні форму квадрата, а всередині були зрізані, всі грані по 15м, внутрішня грань 5,7м. Лінії мурів виходили зовні на 8 м. Від башти до башти йшли мури, ширина яких 3 м, баштові мури сягали ширини в 3,5м. З боків було узбіччя , а з решти двох боків - широкі рови.

Сіцинський описує північно-західну башту так « вона трьохповерхова, у долішньому поверсі на широких боках башти по дві амбразури, на другому поверсі по три, на третьому поверсі по дві, на вузьких боках башт, що лежали напроти мурів було по одній амбразурі на притому та третьому поверсі, і дві на другому.»

В 1567р. замок було зруйновано, потім відновлено, мури понижено, з бійниці зроблено вікна. Реконструкція була і в 1623 р. З кінця 17ст. замок втратив своє стратегічне значення і почав занепадати. З кінця 19 ст. він поступово став зникати, так на стан 1876р.

втрачена наріжна башта і частина мурів, на 1894 повністю зникла північна і частково східна, в 1952р. зруйновано західну башту. На сьогодні все що ми можемо побачити це частково мури та східну башту. За реконструкцією О. Пламеницької замок міг виглядати так:

Покровська церква.

Побудована в 1476р. вважається класичним зразком оборонного храму - церква-фортеця, церква-замочок. В плані вона рівномірний хрест. Має чотири напівкруглі башти, з яких три з широким зубчатим карнізом мають зовнішній

вигляд замкових башт з амбразурами та стрільницями. Церква двоповерхова, перший для церкви, другий -горішній, для оборони.

Нижче округлих невеликих вікон знаходяться по три амбразури, які замуrowано зараз. На горі в кожній боковій абсиді - по 5 амбразур.

В 1903 році церква була реставрована. Сіцинський пише, що

"загальна концепція цілої будівлі, просторий розподіл мас, конструкції та склепіння, перекриття, окремі архітектурні форми та деякі деталі цілком ясно говорять, що маємо тут до діла з готикою". Через реставрацію 1903 була втрачена дерев'яна надбудова над четвертою баштою.

Взагалі ця реконструкція спотворила вигляд церкви.. Гонтові стрімки дахи було замінено на бляшані, двоспадний дах з невеликою барочною банею знищено. Зараз церква повністю відновлена і є унікальною пам'яткою оборонної та церковної архітектури.